

УДК 811.111'255.4'276.6:33]=161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УПРАВЛІНСЬКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Павлик В.І., Бойчук Б.І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-108>

У статті розглядаються основні перекладацькі трансформації, які використовуються під час перекладу управлінсько-економічних термінів. Охарактеризовано класифікації перекладацьких трансформацій видатних дослідників на основі вибірки з роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі». Узагальнено найбільш поширені в науково-технічній галузі трансформації та розглянуто приклади їх застосування. Описані основні структури та різновиди термінів в галузі управління та економіки, а також способи їх перекладу з англійської на українську мову. Проаналізовано на прикладах найбільш продуктивні термінологічні структури.

Ключові слова: трансформація, переклад, термін, управління, економіка, лінгвістика, лексика, перекладацьке рішення, перекладознавство, структура терміну.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси передбачають не тільки інтенсивний технологічний розвиток, а й неможливі без нових ідей в галузі економіки та менеджменту. Поступ людства в економічному напрямку сприяє розвитку термінологічної лексики, яка позначає новостворені або модернізовані об'єкти та явища сфери економіки та менеджменту і стає основним засобом засвоєння нових знань у цих галузях. Процес інтеграції світових економік в єдину глобальну економічну систему зумовлює появу нових і модернізованих термінів у сучасних економічних терміносистемах англійської та української мов, які потребують всебічного дослідження та систематизації не тільки у філологічному аспекті, але й у царині перекладознавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Бурхливий розвиток процесу глобалізації економічних процесів та менеджменту посилив інтерес до управлінсько-економічної термінології не тільки з боку мовознавців, але й фахівців в сфері перекладу. Дослідники філологічного напрямку виокремлюють одиниці управлінсько-економічної термінології як важливий засіб розуміння сучасних процесів, які відбуваються в світовій економіці (Александрова Н.Г., Виноградов В.С., Даниленко Ф.О., Скороходько Е.Ф.). Значна увага приділяється дослідженню термінології економіки та управління як окремого важливого чинника перекладознавства (Панько Т.І., Суперанська О.В., Карабан В.І., Наконечна Г.І., Латишев Л.К.). Згадані дослідження проводилися як в межах загального мовознавства, лексикології, стилістики, так і в межах перекладознавства. Наука про переклад займається як художнім, так і нехудожнім мовленням. У дослідженнях обох видів мовлення найголовнішим завданням перекладознавства є встановлення типових способів та прийомів передачі змісту та мовного оформлення з однієї мови іншою [3; 5; 8].

Основним етапом перекладу є прийняття перекладацького рішення, вибір правильного перекладу. Даний процес було досліджено багатьма закордонними та українськими вченими (Крінгс Х.П., Латишев Л.К., Норд К., Швейцер А.Д.). Основою для багатьох досліджень стала класифікація перекладацьких трансформацій Л.К. Латишева [8, с. 97]. Колектив санкт-петербурзьких дослідни-

ків перекладу на чолі з Н.І. Дзенс, взявши за основу класифікацію трансформацій цього відомого теоретика перекладу, проаналізував та розширив її, навівши синоніми основних категорій перекладознавства у терміносистемах різних теоретиків перекладу, ілюструючи теоретичні твердження оригінальними прикладами німецько-російського перекладу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливим моментом у термінологічному аспекті сучасного мовознавства залишається чітке окреслення меж галузевого фахового лексико-семантичного складу англійської та української мов, в конкретному випадку – управлінсько-економічної термінології. Іншим не менш важливим питанням сучасного перекладознавства залишається узгодження його термінології та визначення головних засобів, які застосовуються перекладачами при перекладі управлінсько-економічної термінології з англійської мови українською.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення найбільш поширених структурних особливостей термінів в управлінні та економіці, ознайомлення із структурно-семантичними особливостями управлінсько-економічних термінів роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та основними трансформаціями, які використовуються для перекладу цих термінів з англійської мови на українську.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих матеріалів дослідження. Дослідження проведено на матеріалі сучасного американського роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі» та його перекладу, здійсненого А. Переверзевим та В. Стах. Роман торкається теми бізнесу та підприємництва, етики та філософії ділових відносин і ролі суспільства в економічному розвитку держави. У книзі чітко відображена філософія об'єктивізму, в якій підкреслюється, що уряд не повинен втручатися в економічні справи суспільства. Економіст Брайан Каплан, який не приховує своєї симпатії до даного роману, вважає книгу своєрідним підручником з теорії суспільного вибору, який досліджує діяльність політиків з позиції регіональних економічних агентів [1, с. 1].

З оригіналу та перекладу опрацьованого твору здійснено вибірку економічних та управлінських термінів. На основі вибірки проаналізовано

структурні особливості термінів та семантичні зв'язки між об'єктами термінотворення.

У сучасному мовознавстві «термін» – це «слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття з певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя, тощо» [4, с. 306]. Професор О.О. Реформатський трактував термін як спеціальне слово, обмежене своїм призначенням та яке прагне до однозначності як точне вираження понять і назв речей [10, с. 61]. Український дослідник Є.В. Кротевич стверджує, що термін виражає чітко окреслене поняття будь-якої галузі науки, техніки, економіки, мистецтва та відрізняється від звичайного слова чи словосполучення точністю семантичних меж [7, с. 194]. О.О. Селіванова кваліфікує термін як слово чи словосполучення для позначення поняття спеціальної сфери спілкування в конкретній галузі знань та наголошує на динамічному розгляді терміна як функціонального, текстового явища, яке матеріалізується в дискурсі і становить «вербалізований концепт, що надає термінологічним дослідженням когнітивного спрямування» [12, с. 66].

Згідно з визначенням Й.А. Багмута, термін – це емоційно нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної та економічної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова [2, с. 58].

Отже, усі науковці наголошують на тому, що терміни – це специфічні та однозначні одиниці лексичного складу мови, які співвідносяться з поняттями певної галузі знань. Ці поняття відображаються у мові і не можуть існувати поза її межами. Таким чином, термін володіє дуальною природою: з одного боку він називає поняття, з іншого – забезпечує зв'язок між поняттям та мовою.

Відповідно до положень Енциклопедичного економічного словника економічні та управлінські терміни поділяються на три різновиди за ознакою «зрозумілості» [4, с. 175]:

1) Терміни загального значення характеризуються тим, що вони вживаються в повсякденному змісті і зрозумілі усім;

2) Спеціальні економічні та управлінські терміни володіють особливим економічним чи управлінським змістом, зрозумілі лише фахівцям в певній галузі;

3) Спеціально-технічні терміни відображають область спеціальних знань – техніки, економіки, управління, медицини і т.д.

В опрацьованому творі частка термінів загального значення становить 58% – *trade* (торгівля), *delivery* (доставка), *competition* (конкуренція), *market* (ринок), спеціальних 28% – *operator* (підприємець), *property right* (право власності), а спеціально-технічних – *superintendent* (розпорядник), *crumbling* (занепад), *expenditure* (витрати) – 14%.

В управлінсько-економічній терміносистемі роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі» іменні структури становлять три чверті від усього складу лексики. За формально-морфологічними

ознаками у корпусі іменних виділяються 4 основних типи конструкцій: безприйменникові іменні (*property right* – право власності), прийменникові (*tax on trade* – податок на промисел), сполучниково-іменні (*profit and loss account* – рахунок прибутків і збитків), прийменниково-сполучникові іменні (*Bureau of Economic Planning and National Resources* – Бюро економічного планування та державних ресурсів). У кожному з цих типів конструкцій визначено продуктивні, малопродуктивні і непродуктивні моделі. Так, серед безприйменникових іменних конструкцій продуктивними виступають бінарні, трикомпонентні та чотирикомпонентні.

Найпродуктивнішою бінарною безприйменниковою конструкцією роману є модель A+N (прикметник + іменник), наприклад у словосполученні *preferential debts* – «першочергові борги», головним словом виступає прикметник *preferential*, яке пов'язане із залежним словом без допомоги прийменника; *financial security* – «фінансова певність», де головним словом виступає прикметник *financial*.

У системі економічної та управлінської термінології окрім бінарних зафіксовано також трикомпонентні безприйменникові конструкції. Найпродуктивнішою серед трикомпонентних виявилась модель A+N+N1 (прикметник + іменник + іменник), наприклад *the lowest day laborer* – «найнижчий робітник», *full-employment budget* – «бюджет повної зайнятості» у синтаксичній структурі якої бінарний компонент (A+N) переважно стоїть у формі родового відмінка.

Виявлено також прийменниково-іменні конструкції, структура яких ускладнюється прийменниками. Серед прийменникових бінарних конструкцій основною моделлю побудови є N+P+N1, наприклад *retirement of bonds* – «списання облігацій», *lack of funds* – «брак коштів».

Окрему групу серед іменних структур роману становлять моделі термінів, ускладнені сполучниками. Продуктивними тут виступають в більшості трикомпонентні терміни, утворені за моделлю N+N+Conj.+N (іменник + іменник + сполучник + іменник), наприклад *normative reserve of solvency* – «нормативний запас платоспроможності», *Deputy Director of Distribution* – «заступник директора розповсюдження», а також двокомпонентні N+Conj.+N (іменник + сполучник + іменник), наприклад *tax on trade* – «податок на промисел», *retirement of bonds* – «списання облігацій».

У процесі перекладу англійських управлінсько-економічних термінів перекладач обирає той чи інший спосіб перекладу, виходячи зі змісту контексту, у якому вжито даний спеціальний галузевий термін, а іноді комбінує декілька перекладацьких трансформацій, щоб якомога точніше і вдаліше передати їхнє лексичне значення у мові перекладу, зберігши при цьому, наскільки це є можливим, звукову форму та морфемну структуру вихідної термінологічної одиниці. Зважаючи на те, що сучасна англійська терміносистема є джерелом нових міжнародних термінів, адекватний переклад фахової термінології набуває особливо важливого значення для успішного становлення та нормалізації української управлінсько-економічної термінології у відповідності до міжнародних стандартів [5, с. 98].

Сучасне перекладознавство характеризується різними класифікаціями перекладацьких трансформацій. Найбільш узагальнюючою є розмежування трансформацій за чотирма критеріями: перестановка, додавання, заміна та опущення. Її автор Л.С. Бархударов зазначає, що цей поділ є досить приблизним й умовним. Над теоретичним розмежуванням перекладацьких трансформацій працювали такі фахівці-перекладознавці, як Я.Й. Рецкер, К.Ю. Комісаров, Л.К. Латишев, Р.К. Міньяр-Белоручев й ін. [6; 8; 11].

Перекладацькі трансформації при перекладі управлінсько-економічної термінології роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі» функціонують на морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Також трансформації класифікують на формальні та формально-змістові.

Найбільш поширеними формальними трансформаціями роману є трансформації на морфологічному рівні, а саме категорійна заміна зі збереженням змісту мовних одиниць (наприклад, зміна в перекладі роду, відмінка, стану дієслова (активного на пасивний), форми ступеня порівняння) та частиномовна заміна. Найбільш поширеною заміною частин мови в романі є заміна герундія різними частинами мови, так як в українській мові відсутня така форма дієслова. Найчастіше герундій замінено прикметниками, наприклад у терміні *Operating Vice-President*, герундій *operating* в українському відповіднику замінено на прикметник «виконавчий», в терміні *crumbling*, герундій перекладено як іменник «занепад», а герундій *undertaking* перекладено іменником – «справа». Також поширеною є заміна прикметника іменником. Наприклад в термінах *chief clerk* – «старший конторник» та *office building* – «адміністративна будівля», іменники *chief* та *office* в українській мові стають прикметниками «старший» та «адміністративна». Наступною поширеною трансформацією є транспозиція числа в термінах, більшість англійських термінів чи компонентів термінів у множині перекладаються на українську мову іменниками в однині, наприклад в терміні *the regulations of top policy* – «регламент найвищої політики», іменник *regulations* в множині в англійській мові, але в однині в перекладеному варіанті – «регламент».

Формально-змістові трансформації передбачають зміну форми й модифікацію змісту, що зумовлено специфікою мовних систем оригінального й перекладного тексту. На лексичному рівні такий тип перекладацьких трансформацій представлений денотативним та конотативним планами, у яких репрезентовано зміст мовних одиниць. Денотативні трансформації є більш поширеними, так як цей тип трансформацій у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу семний набір, який актуалізується контекстом речення і відрізняється від вихідної лексичної одиниці. Наприклад, економічний термін *long-range work* – «довготривала робота» в тексті роману набуває іншого закінчення «– Але який із них здатен дозволити собі затіяти якусь довготривалу роботу?», *be cashed* – «перетворювати на готівку» в реченні «Не випишуйте мені чек, я не перетворюю його на готівку» отримує нові лексеми і стає запереченням до словникового

відповідника. До трансформацій денотативного плану належать і метонімічні заміни, які можна диференціювати залежно від статусу суміжних предметів, явищ, понять, які є більш поширеними в художній літературі. Так як найважливішим чинником в перекладі термінів є точність значення і зрозумілість, єдиною метонімічною заміною, яка вживається в термінології роману є генералізація, наприклад *operator's desk* – «пост», *proper adviser* – «радник».

На морфологічному рівні формально-змістові трансформації поділяємо на категорійні заміни зі зміною смислу (зміни числа, виду, способу дії, ступеня порівняння, стану, часу, особи, втрата або виникнення у відповідників категорії збірності тощо), частиномовні заміни, які супроводжуються модифікацією змісту, заміни граматичних засобів лексичними зі зміною змісту і т. ін. Здебільшого зміна змісту не дуже відчутна в цілісному фрагменті, однак більш прискіпливе спостереження виявляє розбіжність. Прикладом такої трансформації є термін з роману Айн Ренд – *get bonds "Defrozen"* – «розморозити облигації», в якому відбувається зміна стану, так як англійському варіанті терміну, дієслово «*Defrozen*» виражене в пасивному стані, а в українській мові «розморозити» переходить в активний стан. Також прикладом даної трансформації є термін *ownerless* – «без власників», де відбувається зміна кількості при перекладі на українську мову, проте така зміна є необхідною для передавання змісту: *Some of the factories they built had remained ownerless and locked; others had been seized by the local authorities; the machines in both stood still* – «Деякі з їхніх фабрик, залишившись без власників, стояли зачинені; решту захопила місцева влада; машини не працювали у жодній з них». В англійській мові термін *ownerless* є прикметником, який відноситься до іменника в множині, а в українській мові термін «без власників» складається з іменника з прийменником, які відносяться до іменника в множині і отримують число відповідно до нього.

На синтаксичному рівні формально-змістові трансформації є заміною слова словосполученням і навпаки з модифікацією сенсу, переструктуруванням сполуки або речення, міжреченневих зв'язків, а також опущенням, перестановкою та додаванням елементів речення та тексту. Проте основною ознакою таких формально-змістових трансформацій є зміна значення словосполучення, як наприклад в терміні роману Айн Ренд «Атлант розправив плечі» *operator's desk* – «пост», заміна словосполучення словом призвело до втрати значення терміну і призвело до його перетворення на слово загального значення, яке не передає всього сенсу і відповідно не дає читачеві достатньо інформації для розуміння речення.

Висновки і пропозиції. Фахівці в галузі теорії перекладу досі не прийшли до спільної думки щодо самої суті поняття трансформації. Цим і пояснюється велика кількість класифікацій, запропонованих вченими, що відрізняються одна від одної. Переклад будь-яких матеріалів на практиці виявляє низку проблем, під час вирішення яких перекладачеві нерідко доводиться застосовувати різні перекладацькі трансформації. Зважаючи на це, переклад, яким би адекватним він

не був, завжди є трансформацією в широкому розумінні цього терміна.

Найголовнішими перекладацькими трансформаціями, застосованими в перекладі Айн Ренд «Атлант розправив плечі» – це морфологічні, лексичні та синтаксичні трансформації. Ми на прикладах зробили аналіз перекладацьких трансформацій, використаних при перекладі управлінсько-економічної термінології та зроби-

ли відсотковий підрахунок частоти використання перекладацьких трансформацій, відповідно до якого маємо візуальну діаграму з наступними результатами: лексичні трансформації використовуються у 50% випадків; граматичні трансформації посідають наступне місце та використовуються у 32% випадків; стилістичні трансформації використовуються найрідше – їх відсотковий показник 5%.

Список літератури:

1. «Атлант розправив плечі»: люди, які створюють стартапи, саме й тримають світ на плечах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/atlant-rozpravuv-plechi-lyudy-yaki-stvoruyut-startapy-same-y-trymaut-svit-na-plechah.html>.
2. Багмут Й.А. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою. – К.: НД, 2005. – 201 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – Москва, 2001. – 224 с.
4. Економічний енциклопедичний словник / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. – Львів: Світ, 2006. – ISBN 966-603-424-7.
5. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2003 – 608 с.
6. Комиссаров В.Н. Когнитивные аспекты перевода // Перевод и лингвистика текста. – М., 1994. – 355 с.
7. Кротевич Є.В. Словник лінгвістичних термінів / Є.В. Кротевич, Н.С. Родзевич. – Київ: Видавництво Академії наук УРСР, 1957. – 235 с.
8. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. – М.: Высшая школа, 1988. – 357 с.
9. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення // Вісник Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 1999. – № 8. – С. 29-32.
10. Реформатський А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатський, В.В. Виноградов. – Москва: Аспект-Пресс, 1996. – 536 с.
11. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингв. теории пер. / Я.И. Рецкер. – М.: Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
12. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / Селіванова О.О. – К.; Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
13. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / Швейцер А.Д. – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.

Павлик В.І., Бойчук Б.І.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА УПРАВЛЕНЧЕСКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В статье рассматриваются основные переводческие трансформации, которые используются при переводе управленческо-экономических терминов. Охарактеризованы классификации переводческих трансформаций выдающихся исследователей на основе выборки из романа Айн Рэнд «Атлант расправил плечи». Обобщенно наиболее распространены в научно-технической области трансформации и рассмотрены примеры их применения. Описаны основные структуры и разновидности терминологических единиц в области управления и экономики, а также способы их перевода с английского на украинский язык. Проанализированы на примерах наиболее производительные терминологические структуры.

Ключевые слова: трансформация, перевод, термин, управление, экономика, лингвистика, лексика, переводческое решение, переводоведение, структура термина.

Pavlyk V.I., Boichuk B.I.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

FEATURES OF THE RIGHT-ECONOMIC TERMINOLOGY TRANSLATION

Summary

This article explores main translation transformations, which are used for translation of management and economic terms. It describes main structures and varieties of management and economic terms and methods of their translation from English into Ukrainian. The classification of translation transformations by prominent researchers is singled out on the basis of the examples from the novel Ayn Rand «Atlas Shrugged». The most common transformations in the scientific and technical area are summarized and their examples are described. The examples of the most productive terminological structures are analyzed.

Keywords: transformation, translation, term, management, economy, linguistics, vocabulary, translation solution, translation studies, structure of a term.